

POLICIJAS TIESĪBU APAKŠNOZARE

POLICIJAS DARBĪBAS NEVALSTISKIE SUBJEKTI*

Dr. iur. Aleksandrs Matvejevs,

Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes

Tiesību katedras asociētais profesors, Latvija

Abstract

In this article, the author considers the non-state subjects of the police activity. In the article sums the position theoretical inclusion of civil structures in the law-enforcement system taking into account modern tendencies of development of relations in the Republic of Latvia, namely: the state policy of development and support of the institutions of civil society. Police activities are carried out by various actors: the police, public organizations, private enterprises, individual citizens. Together, they form a system of subjects of police activity, defining the place in which the police bodies occupy themselves as special executive bodies.

Keywords: police activity, law-enforcement system, non-state actors.

Ievads

Ar vārdu „*policija*” saprotam valsts institūciju (vai institūcijas), kas, ar nelielām atšķirībām, pazīstama visās Eiropas valstīs¹. Savukārt „*policijas darbība*” ir process: termins, ko varam piemērot sabiedriskās kārtības uzturēšanai, sabiedrības un personu drošības aizsardzībai², noziegumu novēršanai³ un atklāšanai, reaģējot uz izsaukumiem un saistībā ar palīdzību cietušajiem noziedzīgā nodarījumā. Bez policijas te var būt iesaistītas personu apvienības, apsardzes komersanti, detektīvsabiedrības un atsevišķas personas.

* Pētījums prezentēts Starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē “SABIEDRĪBA. CILVĒKS. DROŠĪBA. 2018” 2018. gada 27., 28. aprīlī, Rīgā. Konferences rīkotāji Baltijas Starptautiskā akadēmija, Society for Baltic Security, Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskā fakultāte

Tātad te runa par policijas darbību kā jaukta tipa aktivitātēm, kurā piedalās arī nevalstiskie policijas darbības subjekti. Līdz ar to zinātniskai sistematizācijai ir nepieciešams izpētīt policijas darbības nevalstisko subjektu veidus, veikt šo subjektu klasifikāciju, kā arī noskaidrot šo subjektu funkcijas.

Ir būtiski veicināt policijas darbības nevalstisko subjektu līdzdalību un iesaistīšanos sabiedriskās kārtības uzturēšanas, sabiedrības un personu drošības aizsardzības, noziegumu novēršanas un atklāšanas jomā. Svarīgākā problēma, kas pastāv pētniecības jautājumā, ir sadarbības tiesiskā regulējuma nepilnības.

Nemot vērā iepriekš minēto, autors izvirza *pētījuma mērķi*: analizējot policijas darbības nevalstisko subjektu darbību regulējošos tiesību aktus, kā arī šo subjektu sadarbības ar Valsts policiju tiesisko regulējumu, identificēt problēmas un ieteikt to risinājumus.

Mērķa sasniegšanai jāizpilda šādi *pētījuma uzdevumi*: apskatīt policijas darbības nevalstisko subjektu darbības tiesisko regulējumu, veikt šo subjektu klasifikāciju, kā arī noskaidrot šo subjektu funkcijas.

Pētījuma objekts: policijas darbības nevalstisko subjektu un Valsts policijas tiesiskās attiecības.

Pētījuma priekšmets: policijas darbības nevalstisko subjektu tiesiskais regulējums.

Pētījuma mērķa sasniegšanai izmantotas vairākas *zinātniskās pētniecības metodes*: tiesību normu interpretācijas metode – sistēmiskā interpretācijas metode, kuras ietvaros noskaidrota tiesību normas jēga saistībā ar citām tiesību normām; analītiskā metode – analizējot nevalstisko subjektu darbības tiesisko regulējumu; induktīvā un deduktīvā metode – izdarot slēdzienus par policijas darbības nevalstisko subjektu lomu policijas darbības subjektu sistēmā un sadarbības pilnveidošanu ar Valsts policiju.

Pētījuma zinātniskā novitāte ir saistīta ar to, ka, analizējot nevalstisko subjektu darbību regulējošos tiesību aktus, kā arī šo subjektu sadarbības ar Valsts policiju tiesisko regulējumu, tiks identificētas problēmas un ieteikti to risinājumi.

Policijas darbības nevalstiskie subjekti, to klasifikācija un funkcijas

Lai gan policijas darbības pasūtītājs ir valsts, daudzās pasaules valstīs tradicionālā policija ir tikai daļēji atbildīga par policijas

pakalpojumu sniegšanu⁴. To varētu nosaukt par policijas darbības mūsdienu „*daudzpusību*” un viens no būtiskākiem problēmas jautājumiem būtu izpētīt šīs policijas darbības izpratnes nozīmi⁵.

Policijas darbības nevalstisko struktūru funkcionēšanas objektīvais pamats ir tas, ka valsts nav spējīga nodrošināt absolūti visas publiskās vietas ar policijas darbiniekiem, ne vienmēr tā var ar saviem spēkiem atklāt noziedzīgus nodarījumus. Tādēļ valsts aicina palīgā personu apvienības, apsardzes komersantus, detektīvsabiedrības un detektīvus⁶.

Policijas darbības *nevalstiskie subjekti* ir:

- personu apvienības (izmantojot dažādas brīvprātīgas sadarbības formas, piemēram, „Kaimiņu drošība”. Tā paredz cilvēku brīvprātīgu apvienošanos sabiedriskās kārtības uzturēšanā, sabiedrības un personu drošības aizsardzībā viņu dzīvesvietā);
- detektīvsabiedrības un detektīvi;
- apsardzes komersanti;
- atsevišķas personas.

Minēto policijas darbības nevalstisko subjektu darbības tiesiskais pamats ir Latvijas Republikas Satversme⁷, likums „Par policiju”⁸, Valsts pārvaldes iekārtas likums⁹, citi Latvijas Republikas likumi un normatīvie akti. Konkrēti, personu apvienību darbības pamatā ir Biedrību un nodibinājumu likums¹⁰, detektīvsabiedrību un detektīvu darbības pamatā ir Detektīvdarbības likums¹¹, apsardzes komersantu darbības pamatā ir Apsardzes darbības likums¹², atsevišķo personu kā policijas darbību nevalstisko subjektu reglamentāciju satur Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss¹³ un Krimināllikums¹⁴.

Policijas darbības *nevalstisko subjektu* svarīgākās funkcijas ir šādas:

- tiesību aizsardzības funkcija;
- preventīvā funkcija;
- apsardzes funkcija;
- detektīvdarbības funkcija.

Sabiedriskās kārtības uzturēšana, sabiedrības un personu drošības aizsardzība ir ne tikai valsts iestāžu uzdevums, bet arī sabiedrības lieta. Policijas darbības subjektu loku paplašināšana var būt ļoti rezultatīva, atzīstot šādu darbību – par tautas sociālo darbību. Īpaši daudz jaunu sadarbības iespēju ir kaimiņu drošības

jomā, to atzinuši arī Latvijas iedzīvotāji¹⁵. Kaimiņu drošība kā sabiedrības drošības forma ir ieguvusi plašu izplatību daudzās valstīs¹⁶.

Rīgā pastāv biedrība „Kaimiņu drošība”, kura līdzās idejas popularizēšanai un cilvēku iesaistei sadarbojas ar biedrībām „Latvijas Drošības biznesa asociācija” un „Rīgas Apsaimniekotāju asociācija”¹⁷. Latvijā ir izstrādāti kaimiņu sardzes mācību materiāli¹⁸. No sabiedriskās kārtības uzturēšanas, sabiedrības un personu drošības aizsardzības perspektīvas raugoties, šādu nevalstisku policijas darbības subjektu veidošana veicina cilvēka drošības sajūtu.

Detektīvdarbība ir šo jomu regulējošajā tiesību aktā noteiktajā kārtībā licencēto individuālo komersantu, personālsabiedrību un kapitālsabiedrību un sertificēto fizisko personu pakalpojumi, kuri, pamatojoties uz līgumu, fiziskajai vai juridiskajai personai tiek sniegti, lai aizsargātu tās tiesības un likumīgās intereses. Detektīvsabiedrība un detektīvs var sniegt šādus detektīvdarbības pakalpojumus:

- vākt ziņas civillietās un krimināllietās;
- meklēt noziedzīgu nodarījumu izdarījušās vai bezvēsts pazudušās personas;
- noskaidrot ar noziedzīgu darbību saistītus faktus, lietas vai personas;
- sniegt konsultācijas fiziskajām un juridiskajām personām drošības jautājumos;
- noskaidrot negodīgas konkurences, nelikumīgas komercdarbības vai citas nelikumīgas saimnieciskās darbības faktus;
- vākt personu raksturojošas ziņas pirms darba līguma vai cita civiltiesiskā līguma noslēgšanas un ziņas par personas maksātspēju;
- pārbaudīt ar apdrošināšanas līguma saistību izpildīšanu un materiālo zaudējumu atlīdzināšanu saistītas ziņas;
- meklēt fizisko un juridisko personu nozaudēto vai prettiesiski atsavināto mantu;
- detektīvsabiedrība un detektīvs var sniegt arī citus pakalpojumus, ja tie nav pretrunā ar detektīvdarbības tiesību akta normām un kalpo tiesību aktā noteikto mērķu sasniegšanai¹⁹.

Saskaņā ar apsardzes darbības tiesību aktu komersantiem ir tiesības veikt apsardzes darbību, lai aizsargātu personu un

sabiedrības drošību. Apsardzes pakalpojumu veidi:

- apsardzes tehnisko sistēmu ierīkošana;
- fiziskā apsardze;
- tehniskā apsardze;
- inkasācijas apsardze²⁰.

Publiski tiesiska pilsonības ideja paliek neīstenota visā pilnībā tur, kur nav aktīvas pilsonības, kur indivīds nevar aktīvi piedalīties publiskās funkcijās, kuru izpilde ir obligāta. Šīs idejas tika apspriestas Latvijas Policijas akadēmijas rīkotajā zinātniski praktiskajā konferencē „*Quo vadis, policijas iecirkņa inspektor?*”²¹.

Personas aktīva policijas funkciju pildīšanas ideja ir iekļauta Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 17. pantā, kur noteikts, ka pie administratīvās atbildības nav saucama persona, kaut arī tā izdarījusi šajā kodeksā vai citos normatīvajos aktos, kas nosaka administratīvo atbildību par administratīvajiem pārkāpumiem, paredzētu darbību, ja tā rīkojusies galējās nepieciešamības stāvoklī, tas ir, lai novērstu briesmas, kas draud valsts vai sabiedriskajai kārtībai, īpašumam, pilsoņu tiesībām un brīvībām, noteiktajai pārvaldes kārtībai, ja šīs briesmas konkrētajos apstākļos nav bijis iespējams novērst ar citiem līdzekļiem un ja nodarītais kaitējums ir mazāks nekā novērsta. Līdzīga ideja ir ietverta minēta kodeksa 18. pantā, kur noteikts, ka pie administratīvās atbildības nav saucama persona, kaut arī tā izdarījusi šajā kodeksā vai citos normatīvajos aktos, kas nosaka administratīvo atbildību par administratīvajiem pārkāpumiem, paredzētu darbību, ja tā rīkojusies nepieciešamās aizstāvēšanās stāvoklī, tas ir, aizsargājot no apdraudējuma valsts vai sabiedrisko kārtību, īpašumu, pilsoņu tiesības un brīvības, noteikto pārvaldes kārtību, tādejādi nodarīdama apdraudētajam kaitējumu, bet nepārkāpdama nepieciešamās aizstāvēšanās robežas²². Krimināllikuma 29., 30., 31., 32. pantā būtībā paredzētas personas tiesības uz policijas darbību galējās nepieciešamības un nepieciešamās aizsardzības apstākļos, kā arī veikt tādas personas aizturēšanu, kura izdara vai ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, radot personai kaitējumu²³.

Apkopojot, var secināt, ka, no teorētiskā viedokļa raugoties, policijas darbību īsteno dažādi nevalstiskie subjekti: personu apvienības, apsardzes komersanti, detektīvsabiedrības un detektīvi. Kopumā viņi veido policijas darbības subjektu sistēmu, kurā noteicošā vieta ir Valsts policijai kā īpašai izpildvaras institūcijai.

Valsts policijas sadarbība ar nevalstiskajiem policijas darbības subjektiem

Mūsdienās policijas darbs nav autonoma, neatkarīga profesija. Tas lielā mērā ir atkarīgs no sabiedrības attīstības, politikas un noziedzības struktūras. Mainīgā noziedzības struktūra izraisa izmaiņu nepieciešamību policijas darbībā un piemērotu noziedzības ierobežošanas līdzekļu lietošanu – izmaiņas policijas darbībā ir jāuztver kā normāla parādība. Saistībā ar pieaugošo pilsoniskās sabiedrības sociālo aktivitāti, kā arī daudziem nevalstiskiem policijas darbības subjektiem, Valsts policija var izmantot nevalstiskos dalībniekus sabiedriskās kārtības uzturēšanā, sabiedrības un personu drošības aizsardzībā. Faktiski tā ir aksioma, ka bez sabiedrības atbalsta un palīdzības policija, visticamāk, nespēs pildīt uzdevumus, risinot sabiedriskās kārtības uzturēšanas, sabiedrības un personu drošības aizsardzības jautājumus. Tāpēc policijas darbībā būtu pēc iespējas jāiesaista nevalstiskie policijas darbības subjekti, pastāvīgi jāuzlabo darba formas un metodes šajā virzienā.

Nevalstisko policijas darbības subjektu mērķis ir darboties sabiedrības interesēs. Šos policijas darbības nevalstiskos subjektus izveido, lai apmierinātu noteiktas sabiedrības daļas vajadzības, ja ar šīm vajadzībām saistītās problēmas nespēj atrisināt ne valsts, ne pašvaldība. Šie subjekti sniedz iespēju uzlabot noteiktas sabiedrības daļas dzīves kvalitāti un radīt drošības sajūtu.

Valsts policija sadarbojas ar dažādiem policijas darbības nevalstiskajiem subjektiem, piemēram, tādiem, kuri ir saistīti ar bērnu, sieviešu un ģimenes tiesību aizsardzību, korupcijas apkarošanu, vecāku iniciatīvu, bez vēsts pazudušo personu meklēšanu utt.

Viens no likumā „Par policiju” noteiktajiem policijas uzdevumiem ir likumā paredzētajā kārtībā sniegt palīdzību iestādēm, privātpersonām un personu apvienībām to tiesību aizsardzībā un ar likumu noteikto pienākumu īstenošanā. Likuma „Par policiju” 5. panta pirmajā daļā noteiks, ka policijas darbība tiek organizēta, ievērojot likumību, humānismu, cilvēka tiesības, sociālo taisnīgumu, atklātumu, vienvadību un balstoties uz iedzīvotāju palīdzību. Turklāt likuma 7. pantā noteikts, ka policija sadarbojas ar iestādēm, privātpersonām un personu apvienībām²⁴.

Valsts pārvaldes iekārtas likuma²⁵ VI nodaļā „Sabiedrības līdzdalība valsts pārvaldē” 48. pantā „Sabiedrības līdzdalības veidi”

noteikta sabiedrības līdzdalības iespēja valsts pārvaldes iestāžu darbībā. Minētajā pantā sabiedrības pārstāvju iesaistīšana valsts pārvaldes procesā noteikta gan individuāli (atsevišķos jautājumos kompetentu personu iesaiste konsultantu statusā), gan sabiedrisku organizāciju veidā.

Apsardzes darbības likuma 18. panta pirmās daļas 3. un 4. punktā noteikts, ka apsardzes darbiniekam, veicot apsardzes darbību, ir pienākums: nekavējoties sniegt Valsts policijai informāciju par gatavotu vai izdarītu noziedzīgu nodarījumu; aizturēt personu, parkuru pastāv aizdomas, ka tā apsargājamā objektā ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu vai administratīvo pārkāpumu, un nekavējoties par to informēt Valsts policiju, fiksēt lieciniekus, apsargāt notikuma vietu un nodrošināt tās neaizskaramību²⁶.

Detektīvdarbības likuma 10. panta trešajā daļā noteikts, ka detektīva pienākums ir nodot tiesībaizsardzības iestāžu rīcībā visu detektīvdarbības procesā iegūto informāciju par gatavojamiem vai izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kā arī ar tiem saistītajām personām²⁷.

Apkopojot, var secināt, ka nevalstisko subjektu darbības tiesiskais regulējums nosaka sadarbības kārtību ar Valsts policiju. Tomēr likums „Par policiju” neuzskaita visus sadarbības ar Valsts policiju nevalstiskos subjektus, līdz ar to ir nepieciešami grozījumi likumā „Par policiju”.

Priekšlikumi

Ievērojot iepriekš minēto, ir nepieciešams veikt šādus grozījumus likumā „Par policiju”:

1) 3. panta ceturtajā daļā būtu jāizdara precizējums šādā redakcijā: „*Likumā paredzētajā kārtībā sniegt palīdzību iestādēm, privātpersonām, personu apvienībām, apsardzes komersantiem, detektīvsabiedrībām un detektīviem to tiesību aizsardzībā un ar likumu noteikto pienākumu īstenošanā*”;

2) 7. pantā būtu jāizdara precizējumu šādā redakcijā: „*Policija sadarbojas ar iestādēm, privātpersonām, personu apvienībām, apsardzes komersantiem, detektīvsabiedrībām un detektīviem likumā noteiktajā kārtībā*”.

Atsauces

- ¹ Indrikovs Z. Policijas jēdziens demokrātiskā valstī. //Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2007., nr. 3, 13.-21. lpp.
- ² Matvejevs A. Sabiedrības drošība kā policijas aizsardzības objekts. // Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2016., nr. 1/2, 17.-22. lpp. Pieejams: <http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/issue/archive> – aplūkots 3.04. 2018.
- ³ Matvejevs A. Sabiedrības drošība un prevencija policijas tiesībās. // Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2017, nr. 2, 4.-10. lpp. Pieejams: <http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/issue/archive> – aplūkots 3.04. 2018.
- ⁴ Sk., piemēram, David A. Sklansky. The Private Police, 46 UCLA L. Rev. 1165 (1998). Pieejams: <https://scholarship.law.berkeley.edu/facpubs/1048> – aplūkots 4.04.2018.; Philip C. Stenning. Powers and Accountability of Private Police. European Journal on Criminal Policy and Research. September 2000, Volume 8, Issue 3, pp. 325–352. Pieejams: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1008729129953> – aplūkots 4.04. 2018.; Private sector partnering in the police service. Pieejams: https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2013/07/10127_Private-sector-partnering-in-the-police-service_NEW.pdf – aplūkots 4.04. 2018.
- ⁵ Matvejevs A. Policijas zinātnes attīstība Eiropā. Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga, RSU, 2015., Nr. 1 (1). 37.-38. lpp. Pieejams: http://www.rsu.lv/images/stories/dokumenti/publikacijas/socrates_1_2015.pdf aplūkots 4.04. 2018.
- ⁶ Matvejevs A. Policijas darbības teorijas attīstības tendences. Monogrāfija. – Rīga, SIA „Petrovskis un Ko”, 2009., 146. lpp.
- ⁷ Latvijas Republikas Satversme. 15.02.1922. likums/Valdības Vēstnesis, 141, 30.06.1922., LV, 43, 01.07.1993., Ziņotājs, 6, 31.03.1994.
- ⁸ Par policiju. 04.06.1991. likums/Ziņotājs, 31/32, 15.08.1991.
- ⁹ Valsts pārvaldes iekārtas likums. 06.06.2002. likums/LV, 94 (2669), 21.06.2002., Ziņotājs, 14, 25.07.2002.
- ¹⁰ Biedrību un nodibinājumu likums. 30.10.2003. likums/LV, 161 (2926), 14.11.2003., Ziņotājs, 23, 11.12.2003.
- ¹¹ Detektīvdarbības likums. 05.07.2001. likums/LV, 110 (2497), 20.07.2001., Ziņotājs, 16, 23.08.2001.
- ¹² Apsardzes darbības likums. 13.02.2014. likums/LV, 47 (5107), 06.03.2014.
- ¹³ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. 07.12.1984. likums/Ziņotājs, 51, 20.12.1984.
- ¹⁴ Krimināllikums. 17.06.1998. likums/LV, 199/200 (1260/1261), 08.07.1998., Ziņotājs, 15, 04.08.1998.
- ¹⁵ Bērziņa-Ručere I., Avota I. Policijas un sabiedrības sadarbības stiprināšana Latvijā. 323. lpp. http://www.gabrielekoehler.net/Data/Sites/1/userfiles/cilvekdrosiba_labots-2.pdf – aplūkots 4.04. 2018.
- ¹⁶ Sk., piemēram, Higgins A. The Future Of Neighbourhood Policing. May 2018. <http://www.police-foundation.org.uk/2017/wp-content/uploads/2010/10/TPFJ6112-Neighbourhood-Policing-Report-WEB.pdf>. – aplūkots 5.05. 2018. Neighbourhood Watch Western Australia. <https://www.nhw.wa.gov.au/> - aplūkots 4.04.2018. Work Together as a Community to Fight Crime in Your

- Neighborhood. <http://www.alarm.org/yoursafety/neighborhoodsafety.aspx> – aplūkots 4.04. 2018. Neighborhood security. <http://www.jacksontwp.com/NeighborhoodSecurity.aspx> – aplūkots 4.04. 2018.
- ¹⁷ Kaimiņu drošība. <http://kaiminudrosiba.lv/par-mums.html> – aplūkots 5.04. 2018.
- ¹⁸ Kaimiņu sardzes mācību materiāli. Pieejams: www.sif.gov.lv/nodevumi/.../5185/Kaimiņu%20sardze%20mācību%20materiāli.doc – aplūkots 5.04. 2018.
- ¹⁹ Detektīvdarbības likums. 05.07.2001. likums/LV, 110 (2497), 20.07.2001., Ziņotājs, 16, 23.08.2001. 2. pants.
- ²⁰ Apsardzes darbības likums. 13.02.2014. likums/LV, 47 (5107), 06.03.2014. 3. pants.
- ²¹ *Quo vadis*, policijas iecirkņa inspektor? Zinātniski praktiskās konferences materiāli, LPA, 2005, 3.- 121. lpp.
- ²² Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. 07.12.1984. likums/Ziņotājs, 51, 20.12.1984.
- ²³ Krimināltiesības. Vispārīgā un Sevišķā daļa: Mācību grāmata, papildinātais izdevums. Aut. kolektīvs: U. Krastiņš, V. Liholaja, A. Niedre. – Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2001. 78 - 86 lpp.
- ²⁴ Par policiju. 04.06.1991. likums/Ziņotājs, 31/32, 15.08.1991.
- ²⁵ Valsts pārvaldes iekārtas likums. 06.06.2002. likums/LV, 94 (2669), 21.06.2002., Ziņotājs, 14, 25.07.2002.
- ²⁶ Apsardzes darbības likums. 13.02.2014. likums/LV, 47 (5107), 06.03.2014.
- ²⁷ Detektīvdarbības likums. 05.07.2001. likums/LV, 110 (2497), 20.07.2001., Ziņotājs, 16, 23.08.2001.

Аннотация

В данной статье автор рассматривает негосударственные субъекты полицейской деятельности. В статье аргументируется позиция теоретического включения гражданских структур в правоохранительную систему с учетом современных тенденций развития правоотношений в Латвийской Республике, а именно: государственного курса на развитие и поддержку институтов гражданского общества. Полицейская деятельность осуществляется различными субъектами: органами полиции, общественными организациями, частными предприятиями, отдельными гражданами. В совокупности они образуют систему субъектов полицейской деятельности, определяющее место в которой занимают полицейские органы как особые органы исполнительной власти.